

УДК 343.98+174
DOI: 10.31733/15-03-2024/2/34-36

Віта ПЕРВІЙ

викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Відмінною рисою оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) є те, що її зміст складають переважно негласні заходи, як такі, що мають нейтральний характер, так і ті, що містять деякі елементи примусу і дії, а також обмежують конституційні права громадян. Даний вид специфічної діяльності уповноважених державних органів є яскравим підтвердженням прояву протиріччя між правом і мораллю (спостереження, прослуховування телефонних розмов та ін.). Аналіз діяльності практичних підрозділів свідчить, що без глибокого знання психології особистості, психологічних механізмів і мотивів, соціально-психологічних явищ та процесів неможливо зрозуміти істинні мотиви будь-якої поведінки, зокрема і протиправної. В умовах війни з російською федерацією, яка захопила частину території України і продовжує вчиняти агресивні дії, які загрожують національній безпеці, оперативним підрозділам необхідно освоїти та застосовувати будь-які сучасні методи боротьби із злочинцями, зокрема і військовими злочинцями, терористами, диверсантами тощо.

В цивілізованих країнах завершені дискусії про відповідність оперативно-розшукової діяльності морально-етичним принципам, прийнятим в суспільстві. Наприклад, в США громадяни вважають своїм обов'язком повідомити поліцію відомості про злочини, що готуються.

Сучасні методи включають в себе широкий спектр дій та стратегій, спрямованих на виявлення, аналіз та припинення злочинної діяльності. Традиційними методами оперативного розслідування є відстеження, вивчення документів, зібрання свідчень та обстеження місця події [1, с. 38].

Ще в 60-70-х рр. минулого сторіччя такі вчені, як А. Алексєєв, А. Возний, Д. Гребельський, А. Лекарь та ін., наголошували на дотриманні оперативними співробітниками професійної моралі. Від теоретичної розробки морально-етичних проблем професійної діяльності співробітників залежить неухильне дотримання законності, захист прав людини і громадянина, вирішення проблеми професійної деформації свідомості оперативних співробітників.

Таким чином, поряд з правовими та організаційними принципами ОРД притаманні і морально-етичні, під якими слід розуміти сукупність норм, правил, що регулюють поведінку її суб'єктів в моральному плані.

Значення морально-етичної основи оперативно-розшукової діяльності для професійної підготовки оперативних підрозділів проявляється в наступному.

У суспільстві моральні норми виконують захисну функцію, сприяючи формуванню громадської думки, яка ґрунтується на засудженні незаконних дій та створенні атмосфери нетерпимості до антигромадської поведінки. Отже, правоохоронні органи мають можливість залучати як допомогу для протистояння злочинності осіб, що сприяють їм, у тому числі конфіденційно.

Також, оскільки мораль відіграє важливу роль у суспільстві, використання встановлених моральних принципів під час проведення ОРЗ дозволяє працівникам правоохоронних підрозділів профілактично впливати на осіб, від яких, судячи з їхньої поведінки, можна очікувати скоєння протиправних дій, а також на тих осіб, які конфіденційно сприяють боротьбі зі злочинністю.

Надання співробітникам органів, які здійснюють ОРД, не тільки правової, а й моральної санкції на проведення різних ОРЗ накладає на них обов'язок співвідносити свої дії

з моральними вимогами, що пред'являються до поведінки співробітників правоохоронних органів.

Значення морально-етичних основ при здійсненні оперативно-розшукової діяльності обумовлено тим, що законні норми не можуть повністю регулювати поведінку кожного учасника цього процесу. Використання негласних засобів і методів в даній діяльності викликано об'єктивною потребою попереджати кримінальні процеси на ранніх стадіях і розкривати злочини. У деяких випадках розслідування найбільш тяжких злочинів і розкриття організованих злочинних груп можуть бути надзвичайно складними без проведення операційно-розшукових заходів.

У даному контексті ОРД не лише відповідає вимогам моральних норм, а й сприяє їх втіленню у життя шляхом боротьби зі злочинністю, яка є найяскравішою формою аморальної поведінки. Якщо злочин не розкритий і злочинець не виявлений, норми моралі, будучи грубо порушеними, не можуть бути реалізовані, поки не відбудеться відновлення справедливості і злочинець не понесе заслуженого покарання. Тому з огляду на те, що значна частина тяжких злочинів розкривається виключно завдяки ОРЗ, така діяльність визнається ефективним засобом утвердження в суспільстві моральних норм.

Розглянемо оперативно-розшукову діяльність з точки зору морально-етичних основ. З одного боку, ця діяльність можна розглядати як необхідний засіб у боротьбі зі злочинністю на сучасному етапі. Її моральність або аморальність стають очевидними тільки в контексті моральної оцінки та використання в інтересах конкретної групи людей для досягнення певних цілей. Відповідно, з погляду морально-етичних принципів аморальним є використання цього інструмента проти невинної особи, тоді як воно може бути високоморальним, коли йдеться про застосування його в інтересах суспільства для боротьби з небезпечним злочинцем. З іншого боку, оперативний працівник осмислює дійсність, самого себе і розуміє, що злочинець діє протизаконно, аморально, витончено і часто замасковано. Необхідність використання оперативними підрозділами сил та засобів, різних тактичних стратегій та хитрощів є невід'ємною частиною будь-якого виду боротьби.

В процесі ОРД великого значення набувають сумлінне ставлення оперативного співробітника до своїх обов'язків, уміння співвідносити професійні інтереси і потреби з інтересами суспільства. Що стосується проведення окремих ОРЗ, що обмежують конституційні права громадян (прослуховування телефонних розмов, негласне проникнення в житло), то співробітники оперативних апаратів неминуче стикаються з етичними оцінками, міркуваннями громадян про моральну дозволеність окремих тактичних прийомів.

До етичних можна віднести питання про те, як забезпечити право на освітню інформацію для всіх громадян, без обмежень за соціальним статусом, матеріальним станом чи місцем проживання.

У процесі розкриття ситуації може виникнути потреба розголошувати деякі аспекти особистого, інтимного життя, щодо уподобань людини, наявності у неї психічних або венеричних захворювань. Це може допомогти швидкому виявленню злочинця та його покаранню, проте одночасно і завдати серйозної моральної та психологічної травми самій людині та її близьким. Також це може мати негативний вплив на громадську мораль, яка підтримує гуманні цінності, добро та захист особистого життя.

У спеціальній літературі зауважується, що особа, яка вчиняє злочин і ухиляється від покарання, ставить себе у протиставлення до загальносуспільних моральних норм. Її діяння мають на меті швидке та повне виявлення протиправної діяльності, і в цьому контексті дезінформація може бути використана як ефективний засіб досягнення цієї цілі. Однак важливо, щоб засіб був сумісний з самою метою та враховував певні етичні принципи. Таким чином, використання дезінформації проти підозрюваного може виявитися одним з методів досягнення позитивних результатів у розкритті злочинів за умови дотримання визнаних норм етики.

Зміни, що відбулися в соціально-економічному середовищі, не могли не позначитися на моральному стані суспільства. Як показує практика, в останні роки скорочується частка конфідентів, які сприяють оперативно-розшуковим органам з патріотичних мотивів. Спонуканням до негласного співробітництва все частіше є заздрість, помста, усунення конкурента по бізнесу, бажання пом'якшити покарання, отримання грошової винагороди тощо. Такий стан знижує роль суспільної моралі, веде до засудження співпраці окремих громадян з правоохоронними органами та в цілому впливає на авторитет суб'єктів ОРД.

Підсумовуючи наголосимо, що при визначенні стратегії для досягнення мети важливо пам'ятати, що обрані засоби повинні бути ефективними для досягнення поставленої

мети і не повинні суперечити морально-етичним основам та цінностям визначеної мети. При зіставленні цілей, що стоять перед оперативними підрозділами, і засобів, що застосовуються для їх досягнення, слід виходити з того, що засіб має бути необхідним для вирішення поставленого завдання і не повинен принижувати морального характеру мети, більш високою порівняно з тією, яка відповідає завданню, що вирішується; тобто засіб повинен бути достатнім для досягнення поставленої мети.

1. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

УДК 343.98:343.32:351.74

DOI: 10.31733/15-03-2024/2/36-38

Олександр СТАРОСТЕНКО

начальник відділення поліції № 11
Дніпровського районного управління
поліції ГУНП в Дніпропетровській
області

**ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ, ДІЗНАННЯ ТА СЛІДСТВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, А ТАКОЖ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Нещодавно впроваджений (з 2020 р.) в роботу органів кримінальної юстиції інститут дізнання зазнав низку організаційно-правових змін за час свого існування. Переважна більшість цих змін вплинула на роботу органів та підрозділів Національної поліції. Частково нововведення та новели щодо розслідування кримінальних проступків були обумовлені наслідками воєнного стану у державі, зокрема: введено нові склади кримінальних проступків, визначено процедуру їх розслідування шляхом кореляції та адаптації відповідно до моделі кримінального провадження, визначено та кориговано підслідність тощо.

Напрацьований досвід практичної діяльності органів та підрозділів Національної поліції щодо протидії кримінальним проступкам, у тому числі проти основ національної безпеки України, показав низку прикладних проблем щодо: правового забезпечення цієї діяльності; організації і тактики виявлення, документування й розслідування (провадження дізнання); організації взаємодії оперативних підрозділів, слідства та дізнання Національної поліції, а також підрозділів органів безпеки. Незважаючи на постійну оптимізацію законодавства та адаптацію роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану, на сьогодні значна частина названих проблемних питань щодо протидії кримінальним проступкам залишається невирішеною.

Аналіз норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) в редакції від 01.01.2024 показав, що він містить майже 100 складів кримінальних проступків, передбачених окремими частинами статей та статтями Особливої частини, зокрема: ч. 1, 2 ст. 111-1, ч. 1, 2 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129, ст. 132, ч. 4 ст. 134, ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 144, ст. 145, ч. 1 ст. 150, ч. 1, 2 ст. 154, ч. 1, 2, 3 ст. 159-1, ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ст. 164, ст. 165, ч. 1 ст. 168, ст. 171, ч. 1 ст. 172, ст. 173, ст. 174, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 183, ст. 184, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 188-1, ч. 1 ст. 190, ст. 192, ст. 193, ст. 195, ч. 1 ст. 197-1, ч. 1 ст. 209-1, ч. 1 ст. 213, ст. 232, ч. 1 ст. 239-1, ч. 1 ст. 239-2, ст. 247, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 253, ч. 1 ст. 254, ч. 1 ст. 268, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 279, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 282, ч. 1 ст. 283, ст. 284, ст. 285, ст. 290, ст. 293, ст. 295, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 298, ч. 1 ст. 298-1, ч. 1 ст. 302, ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 319, ч. 1 ст. 323, ст. 335, ст. 337, ст. 339, ч. 1 ст. 342, ст. 343, ч. 1 ст. 350, ст. 351, ст. 351-1, ст. 351-2, ч. 1 ст. 353, ч. 1 ст. 355, ст. 356, ч. 1, 3 ст. 357, ч. 1, 2, 4 ст. 358, ч. 1 ст. 360, ч. 1 ст. 361, ч. 1 ст. 371, ч. 1 ст. 381, ч. 1 ст. 384, ст. 385, ст. 386, ст. 387, ст. 389, ст. 389-1, ст. 390-1, ст. 395, ст. 397, ст. 400-1, ч. 1 ст. 435, ст. 445 КК України.

Відповідно до ч. 11 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) при визначенні органу, що здійснюватиме досудове розслідування у формі